

Діагностувальна компетентність та її формування у майбутніх фахівців у педагогічній теорії

В. В. Ягупов¹, О. М. Кириченко²

¹Кафедра фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки та спорту, Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського ORCID ID 0000-0002-8956-3170

²Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, м. Київ, Україна
yagupow57@ukr.net, Olena54937@gmail.com

Paper received 06.02.22; Accepted for publication 25.02.22.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PP2022-263X102-17>

Анотація. У статті розглянуто та систематизовано результати наукових досліджень щодо діагностувальної компетентності та її формування в майбутніх фахівців у педагогічній теорії. Проаналізовано сутність понять «компетентність», «формування», «педагогічна діагностика», «діагностувальна компетентність». З'ясовано, що цілеспрямована робота щодо формування у майбутніх фахівців діагностувальної компетентності є важливим компонентом професійної діяльності педагогів системи професійної освіти, у тому числі й безпосередньо в системі військової освіти.

Ключові слова: діагностувальна компетентність, педагогічна діагностика, майбутній фахівець.

Вступ. Формування творчого та компетентного майбутнього фахівця в системі професійної освіти якісно нового рівня суттєво стримується наявним розривом між досягненнями науки, виробництва й професійною освітою, у тому числі й військовою. Одним із найважливіших завдань, що постала перед сучасною системою військової освіти України, є формування компетентного фахівця: «Військово- професійна компетентність офіцера... – це його військово-професійна підготовленість (теоретична та практична) і здатність (інтелектуальна, діяльнісна та суб'єктна), готовність (професійна, особистісна, психологічна тощо) до військово-професійної діяльності за обраним фахом» [2, с. 243]. У зв'язку з цим стратегія вищого військового навчального закладу (далі – ВВНЗ) повинна мати на меті військово- професійну підготовку офіцера – здатного не тільки репродукувати накопичений професійний і суб'єктний потенціал, але і виходити за межі нормативної діяльності, міркувати і приймати рішення самостійно та відповідально, тобто бути суб'єктом військово-професійної діяльності. Результативність навчально-виховного процесу в ВВНЗ має також проявлятися в високому рівні фахової підготовленості майбутніх офіцерів, які здатні ухвалювати оригінальні рішення в екстремальних умовах військово- професійної діяльності. Одним із основних проявів чи критеріїв оцінювання професійної підготовленості офіцера є сформованість у нього діагностувальної компетентності як суб'єкта військово-професійної діяльності. Це особливо важливо для тих офіцерів, які безпосередньо автономно та системно реалізують педагогічні функції, наприклад, начальники фізичної підготовки та спорту військових частин. Вони завжди являються дослідниками, оскільки за посадовими обов'язками спостерігають, аналізують, оцінюють, корегують умови протікання навчального-виховного процесу в військовій частині та його результати.

У Збройних силах (далі – ЗС) України на сучасному етапі їх реформування проблема формування компетентних офіцерів пов'язана з вимогами військової практики, з необхідністю забезпечення обороноздатності країни. Це потребує негайних змін у системі військової

освіти та відповідно змін до вимог підготовки майбутніх офіцерів як педагогів. Відповідно, кожен викладач має розуміти структурну модель військово-педагогічного процесу в ВВНЗ, своє місце у ньому, методику реалізації своїх основних педагогічних функцій. Вони мають, на думку науковців, вчити майбутніх офіцерів до постійного набуття та вдосконалення своїх військово-професійних і фахових знань, формувати готовність до адаптації до умов військово-професійної діяльності, інтегрованим результатом їх підготовленості має бути формування компетентного офіцера, здатного успішно вирішувати завдання за призначенням [19].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз результатів численних педагогічних досліджень показав, що науковцями в цілому усвідомлюється проблема діагностувальної компетентності педагогів та необхідність її формування в них. Зокрема, загальні теоретичні засади компетентнісного підходу у професійній освіті розглядаються у працях С.У. Гончаренка, І.А. Зязюна, І.О. Зимньої, Н.Г. Ничкало, В.О. Радкевич, В.І. Свистун, В.В. Ягупова та інших; проблемні питання щодо формування і розвитку професійної компетентності фахівців – у працях І.О. Зимньої, Г.В. Єльнікової О.І. Мармази, В.І. Свистун, Г.К. Селевка, Т.М. Сорочан, П.І. Третьякова, Т.І. Шамової та інших. У сфері військово-професійної підготовки офіцерів важливим теоретичним підґрунтям є результати наукових досліджень О.В. Барабанщикова, А.М. Зельницького, Д.В. Іщенко, М.І. Нецадима, Ю.І. Приходька, В.В. Ягупова та ін., у тому числі й компетентнісного підходу у підготовці військових фахівців з вищою освітою (О.В. Бойко, А.М. Зельницький, В.І. Осьодло, О.В. Торічний та ін.).

Для початку, потрібно розібратися зі поняттям «формування». У тлумаченні В. В. Ягупова – це «надання певної форми, завершеності процесу становлення особистості, досягнення нею рівня зрілості та стабільності» [22, с. 28]. Він вважає, що «формування є процесом становлення людини як соціальної істоти під впливом різноманітних факторів, наприклад соціальних, економічних, ідеологічних, психологічних, педагогічних тощо, а процеси формування, розвитку і виховання особистості взаємозв'язані та взаємозумовлені» [22, с.

28].

Розглянемо сутність поняття «компетентність» і «компетентний». У Великому тлумачному словнику сучасної української мови поняття «компетентність» визначається як поняття, що «стосується особи, яка добре обізнана, поінформована, авторитетна» [3, с. 560]. «Компетентний» – який має знання в якій-небудь галузі; який з чим-небудь добре обізнаний. Який ґрунтується на знанні; кваліфікований. Який має певні повноваження, повноправний, повновладний [3, с. 560].

Р. Уайт, який в 1959 році ввів термін «компетентність» у своїй праці «Motivation reconsidered: the concept of competence», його трактує на основі особистісних складових [28, с. 297].

Огляд зарубіжних наукових праць показує, що поняттю «компетентність» приписують різноманітні значення та прояви: всі продуктивні здатності і навички особи; успадковані здібності, які необхідні для набуття первинних знань; набуті знання та вміння; суб'єктивна оцінка самого себе; уся сукупність когнітивних, мотиваційних і соціальних передумов для успішних дій людини [26, с. 3]. Компетентність – це термін, який використовується як у науковій, так і в повсякденній мові, а для його розшифровки використовують поняття «здатність», «здібність», «ефективність», «навички» та ін. [21, с. 3]. Компетентність може бути віднесена як до окремих осіб, соціальних груп, такі і до інституції, коли вони володіють або набувають умов для досягнення конкретних цілей розвитку та задоволення важливих вимог зовнішнього середовища. Компетентність включає, на думку науковців, загальні когнітивні здатності; спеціалізовані когнітивні навички; компетентність-продуктивна модель; тенденції мотивованих дій; компетентність дій [26, с. 5].

Європейська асоціація забезпечення якості вищої освіти розглядає це поняття як ключові якості, базові вміння, навчальні навички, опорні знання особи. Вища освіта повинна бути відкритим процесом, в якому студенти розвивають інтелектуальну незалежність та впевненість в собі поряд з професійними знаннями та навичками. Займаючись академічним навчанням і дослідженнями, студенти повинні набувати здатність упевнено оцінювати ситуації та обґрунтовувати свої дії на основі критичного мислення [9, с. 7].

Так, Н.М. Бібік дає таке визначення компетентності: «інтегрований результат освіти, який передбачає зміщення акцентів із накопичення потрібних знань, умінь і навичок до формування та розвитку здатності діяти та застосовувати досвід у проблемних ситуаціях» [2, с. 79].

Водночас поняття «діагностувальна компетентність фахівця» не набуло достатнього розв'язання у педагогічній науці. Наприклад, А. К. Маркова його визначає як сукупність прийомів контролю, перевірки й оцінювання освітніх програм і методів педагогічного впливу. У цьому визначенні поняття «діагностика» характеризується через поняття «контроль», «перевірка» й «оцінювання», тобто наголошується про те, що діагностувальна діяльність є складовою педагогічної діяльності [12]. Вважаємо, що діагностувальна діяльність – це компонент їх педагогічної діяльності, наприклад, педагога, у процесі якої він визначає рівень професійної

підготовленості, здатність і готовність майбутніх фахівців успішно виконувати професійні обов'язки. Отже, педагогічна діяльність складається із послідовних етапів – вона починається з діагностування, тобто з'ясування вихідного стану педагогічної системи та її елементів, у тому числі й можливостей студентів (курсантів), ресурсів педагога, та закінчується діагностуванням підсумкових результатів [21].

У В. В. Ягупова поняття «педагогічне діагностування» – це вид педагогічної діяльності вчителів, спрямований на вивчення та розпізнання стану суб'єктів навчально-виховного процесу [23]. Він наголошує, що діагностувальна діяльність – це постійне, послідовне і систематичне розв'язання незліченної множини діагностувальних завдань педагогічного спрямування, до яких майбутніх педагогів необхідно професійно підготувати в ціннісно-мотиваційному, емоційно-вольовому, когнітивному, поведінково-діяльнісному та суб'єктному аспектах [12].

Л. П. Сущенко вважає, що «головним завданням вищого навчального закладу, який готує майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту, стає формування суб'єкта професійної діяльності, здатного підвищити свій фізичний потенціал, засвоїти знання з організації власної фізичної активності та суспільної фізкультурної практики» [18, с. 309]. Такої ж думки й ми дотримуємося [26]. Науковці наголошують на необхідності створення перспективної системи діагностування фізичної підготовленості різних категорій військовослужбовців у ЗС України [5].

На думку С. М. Мартиненко, до діагностувальних умінь відносять «вміння аналізувати, класифікувати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, розпізнаючи серед них випадкові та помилкові; моделювати та перетворювати моделі взаємодії, визначати мету і розробляти конкретні завдання діагностичного вивчення, підбирати діагностичний інструментарій, накопичувати і обробляти діагностичну інформацію, здійснювати самодіагностику тощо» [14, с. 149].

У науковій праці Г.О. Гаца [4] наголошується на взаємопов'язаних компонентах діагностувальної компетентності майбутніх учителів фізичної культури – комплексу знань, набутий досвід, практичних умінь і навичок, що лежить в її основі. Він визначає діагностувальні вміння, як «спосіб виконання дій: сукупність набутих знань та навичок у галузі діагностичної діяльності» [4, с. 18].

Предметом дослідження проблеми діагностування майбутніх фахівців фізичної підготовки і спорту в ЗС України, визначення критеріїв і показників оцінювання конкретних фізичних якостей і станів є праці А.А. Балдецького, С.М. Жембровського, О.В. Петрачкова, Д.В. Погребняка, С.Ф. Костіва, Ю.С. Фіногенова, В.В. Ягупова та ін. Так науковці слушно наголошують, що «Своєчасне об'єктивне діагностування фізичної підготовленості військовослужбовців, інтегрованим проявом якої є їх фізична працездатність у різних умовах військово-професійної діяльності, є однією з проявів управлінської та діагностувальної функцій командирів (начальників) усіх ланок управління, важливим елементом організації бойової підготовки військових підрозділів і частин взагалі та фізичної підготовки військовослужбовців різних категорій, зокрема» [6, с. 380].

На основі аналізу літературних джерел, узагальнення результатів наукових досліджень науковців можна наголошувати, що вони характеризують діагностувальну компетентність майбутніх педагогів через професійні знання, практичні вміння та навички, професійно важливі якості, набутий досвід, які лежать в основі діагностувальної діяльності педагога.

Мета статті – аналіз, систематизація та узагальнення проблеми діагностувальної компетентності майбутніх фахівців та її формування у системі професійної освіти.

Виклад основного дослідницького матеріалу. На теперішній складний для держави час головним завданням у сфері безпеки та оборони держави для ЗС України є забезпечення територіальної цілісності держави. Це зумовлює необхідність суттєвого покращення якості військової освіти, розвитку цінностей і мотивації до набуття військової професії та фізичного розвитку майбутніх офіцерів – начальників фізичної підготовки та спорту в ЗС України, насамперед як педагогів. Потрібно чітко розуміти якими компетентностями мають вони володіти, а вимоги до них висувують насамперед сучасні військові реалії України та необхідність забезпечення її обороноздатності.

Водночас в умовах формування загальноєвропейської освітньої системи XXI століття, в яку творчо вписується й вітчизняна система військової освіти, сформувався запит на офіцера-педагога, який здатен донести свої досягнення, як професіонал своєї справи, до військовослужбовців, сформувавши самостійного та самодостатнього військового професіонала – лідера. Зasadничі концептуальні положення власне такої їх професійної підготовки та вимоги до формування їх основних видів компетентності відображено у

Конституції України і в Законах України «Про оборону», «Про Збройні сили України», «Про вищу освіту», Стратегії національної безпеки України, Наказі Міністерства оборони України від 12.11.2020 р. № 412 «Про організацію підготовки офіцерських кадрів тактичного рівня та сержантського (старшинського) складу у закладах фахової передвищої військової освіти, ВВНЗ Міністерства оборони України та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти», Доктрині розвитку військового лідерства у ЗС України (2020) тощо. Вони залежать від їх здатності бути лідером у військово- професійному середовищі та успішно реалізовувати свої посадові компетенції як військовий педагог – оцінювати, досліджувати та прогнозувати різні наукові та науково-педагогічні явища в межах своїх посадових компетенцій, що є запорукою успішної їх військово-професійної діяльності. Реалізація ними цієї функції не можлива без сформованої діагностувальної компетентності як важливого компонента їх військово-професійної компетентності. Але водночас, наприклад, «проблема діагностування в фізичній підготовці та спорту в ЗС України, визначення критеріїв і показників діагностування конкретних фізичних якостей і станів військовослужбовців, у тому числі й єдині вимоги щодо здійснення перевірки та оцінювання рівнів фізичної підготовленості (готовності) військовослужбовців і фізичної підготовленості підрозділів (військових частин, ВВНЗ) до нині не знайшла достатнього наукового

розв'язання» [6, с. 380]. Науковці слушно наголошують, що діагностувальна компетентність педагогів є стрижневою в їх професійній компетентності. У своїй науковій праці С.М. Мартиненко наголошує про необхідність чітко визначити коло діагностувальних знань і вмінь учителів і поетапно їх структурувати. Вона виокремлює основні проблемні питання, що підлягають засвоєнню майбутніми вчителями. Зокрема, розроблена ним система їх діагностувальної компетентності представлена такими групами:

I група – знання про сутність і зміст діагностувальної діяльності вчителів: роль діагностувальної діяльності в його професійній діяльності; засоби та функції діагностувальної діяльності та її склад і специфіка;

II група – знання теорії педагогічної діагностики: об'єкт, предмет та її спрямованість, методи, прийоми і засоби; вимоги до проведення педагогічного спостереження, анкетування, тестування, оцінювання, моніторингу, прогнозування тощо;

III група – знання технології діагностувальної діяльності: діагностувальні методики та технології, супровід професійної діяльності, що охоплює п'ять основних етапів педагогічної діагностики – від тестування до з'ясування їх готовності до діагностувальної діяльності [13]. Звичайно, говорити про технології діагностувальної діяльності складно, оскільки будь-яке педагогічне діагностування має бути індивідуалізованим, гуманним, а технологізація ці аспекти не містить. І.П. Підласий достатньо слушно та науково обгрунтовано визначає місце технологій у цьому понятті: «Діагностика – це система технологій, засобів, процедур, методик та методів висвітлення обставин, умов та факторів функціонування педагогічних об'єктів, перебігу педагогічних процесів, встановлення їх ефективності та наслідків...» [16, с. 10]. Останній підхід вважаємо науково обгрутованим.

Водночас діагностувальна компетентність педагогів та її формування, у тому числі й у фахівців фізичної підготовки і спорту у ВВНЗ – це складний комплекс їх ставлень, мотивації, знань, методів, прийомів, засобів, у тому числі й засобів ІКТ, професійно важливих діагностувальних якостей [6]. Наприклад, К.М. Старченко та Г.В. Васильєва пропонують критерії оцінювання рівнів знань у діагностувальній компетентності педагогів (рівень теоретичних знань; рівень методичних знань; рівень педагогічної практики (педагогічних технологій); рівень прогнозування результатів навчально-педагогічної діяльності; рівень здатності передавати педагогічний досвід тощо), перелік яких свідчить про їх складність і системність. Вони також вважають за необхідне діагностувати динаміку професійного розвитку педагогів і внесення до нього за потреби необхідних коректив. Вони виокремлюють такі функції педагогічної діагностики: контрольно-оцінну, навчальну, мотиваційну, нормативно-регулювальну, сигнально-інформаційну, прогностичну, аксіологічну [17, с. 220]. У цілому такий перелік функцій сприймається позитивно, окрім нормативно-регулювальної, оскільки це функція тільки Верховної Ради України.

У науково-методичній літературі діагностувальні методи об'єднують у такі групи: констатувальні (педагогічне спостереження, анкетування, бесіди та ін-

терв'ювання, які дають змогу одержувати до 40% необхідної інформації); формувальні; оцінювальні (експертна оцінка, незалежні характеристики, рейтингова система оцінювання та самооцінювання, педагогічне тестування); продуктивні [17, с. 220].

За їх допомогою проводиться, на думку науковця, вхідне діагностування в перший день, вихідне комплексне діагностування – у передостанній день навчання слухачів на курсах. Це дозволяє порівняти результати вхідного та вихідного діагностування та визначити різницю в рівні їх знань [17, с. 221].

Практично всі дослідження в педагогіці з питань оцінювання, діагностування, відстеження, контролю, моніторингу присвячені навчально-виховному процесу та його результатам, а також з'ясуванню його результативності та ефективності. Суттєвим є внесок зарубіжних дослідників А.Г. Вульфа, К. Мацера, З. Стоунса і, звичайно, К. Інгенкампа в їх розв'язання. Найсуттєвішим для педагогічної діагностики, як вважає К. Інгенкамп, є те, що вона має бути теоретичним підґрунтям педагогічної діяльності вчителя. Педагогічна діагностика обґрунтовується ним як процес, у ході якого (із використанням діагностувального інструмента або без нього) зі дотриманням необхідних наукових критеріїв оцінювання якості вчитель стежить за учнями і проводить анкетування, обробляє дані спостережень й опитування, повідомляє одержані результати з метою описання поведінки учнів, пояснення їх мотивів чи передбачення поведінки в майбутньому [28, с. 55-58]. Таке трактування дозволяє виокремити її як окремий підвид педагогічної діяльності та з'ясувати його сутність, цілі і завдання. Вона покликана, на його думку, поперше, оптимізувати процес індивідуального навчання; по-друге, забезпечувати об'єктивне визначення результатів навчання в інтересах суспільства; по-третє, звести до мінімуму помилки при переведенні учнів із однієї навчальної групи в іншу, при спрямуванні їх на різні курси, у виборі спеціалізації навчання шляхом застосування об'єктивних його критеріїв оцінювання [28, с. 8]. В.І. Андреев вважає, що педагогічна діагностика – це система якісних і кількісних характеристик ефективного функціонування освітньої системи та тенденцій її саморозвитку, що також включає її цілі, зміст, форми і методи, дидактичні та технічні засоби, умови і результати навчання, виховання та саморозвитку особистості і колективу [1, с. 308-315]. Таким чином, на думку науковця, проблемне поле педагогічного діагностування значно ширше, ніж традиційна оцінка знань, умінь і навіть особистих якостей учня.

Наступний дослідник – О.М. Мельник – дотримується попередньої думки та сформулював зміст поняття «діагностувальна діяльність» так: свідомо цілеспрямована активність педагогів, спрямована на виявлення стану, рівнів розвиненості, змін суб'єктів педагогічного процесу з метою прогнозування навченості та вихованості учня і колективу, розроблення стратегії і добору необхідних методів і засобів організації педагогічного процесу, зростання педагогічної майстерності вчителя [2, с. 12]. У цій думці відсутній термін «рівнів сформованості», оскільки переважна більшість предметів педагогічного діагностування спрямовано на з'ясування рівнів сформованості, наприклад, у загальноосвітній школі, це ключових компетентностей

школярів, а в вищій школі – професійної компетентності майбутніх фахівців.

Отже, аналіз та узагальнення наукових джерел свідчить, що сучасний стан педагогічного контролю у вітчизняній системі освіти є контрастним поєднанням старого з новим, суб'єктивного з об'єктивним, усного опитування зі спробами впровадження технологій контролю та педагогічного моніторингу.

Водночас у цій сфері, в цілому, розроблена теоретична база, наприклад, педагогічного моніторингу. Так Т.С. Бондаренко обґрунтувала теоретико-методичні основи моніторингу сформованості педагогічної компетентності майбутніх інженерів-педагогів. Вона слушно наголошує, що «...нині необхідно здійснювати перехід від знаннєвого моніторингу, у межах якого традиційно якість вищої освіти визначається з позицій сформованості знань, умінь і навичок, якими має володіти фахівець у межах певної спеціальності, до моніторингу сформованості основних компонентів його професійної компетентності, оскільки окрім знань, умінь і навичок є багато важливих, а інколи й визначальних якостей конкретного фахівця, за відсутності яких знання, уміння та навички або нівелюються, або втрачають свій сенс, або набувають зовсім іншого смислу. Доведено, що для вирішення цієї проблеми необхідне методологічне переосмислення здобутків у сфері моніторингу якості освіти, теоретичне та методичне обґрунтування сучасних його форм, методів і засобів. Результати теоретичного аналізу проблеми моніторингу сформованості професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів у педагогічній теорії і практиці дали змогу зробити висновки про те, що на сьогодні ще не сформовано у повній мірі уявлення про необхідність такого методологічного переосмислення і серед наукових робіт у цьому напрямі превалюють застарілі підходи до розв'язання цієї проблеми, а ЗВО створюють власні моделі моніторингу забезпечення якості освіти, що базуються, зазвичай, на старих ієрархічних схемах управління і традиційних психолого-педагогічних підходах» [3, с. 28].

На основі узагальнення науково-педагогічних джерел можемо зауважити, що формування діагностувальної компетентності майбутніх фахівців недостатньо усвідомлена організаторами професійної підготовки майбутніх фахівців і, відповідно, науковцями, практично, не розв'язана. Свідомством такого стану є те, серед науковців немає чіткої та однозначної відповіді щодо структури та змісту цього поняття. Хоча вітчизняні дослідники С.У Гончаренко, В.В. Кирсанов, О.М. Пехота, І.П. Підласий, І.Ф. Прокопенко, С.О. Сисоєва, В.В. Ягупов сформованість діагностувальних умінь і здатностей педагогів вважають невід'ємним елементом їх професійної компетентності.

Зарубіжні і вітчизняні науковці наголошують на необхідності формування діагностувальної компетентності майбутніх педагогів та її вважають компонентом професійної компетентності педагогів, оскільки діагностувальна діяльність – це компонент їх педагогічної діяльності, у процесі якої відповідно виконуються різні види діагностування процесу і результатів як своєї педагогічної, так і навчальної діяльності тих, хто вчиться. Наприклад, О.В. Застело діагностичну компетентність

викладача ВВНЗ слушно визначає як його діагностувальну підготовленість, інтелектуальну, діяльнісну та суб'єктну здатність, а також професійну, особистісну й психологічну готовність до реалізації діагностувальної функції шляхом творчого дотримання педагогічних принципів і використання в педагогічній діяльності сучасних методів, методик, технологій та засобів педагогічного діагностування [6, с. 13].

Другий слабкий аспект, який привертає до себе увагу, – це відсутність чіткого визначення науковцями сутності педагогічного діагностування. Це призводить до того, що воно досить часто замінюється вивченням компонентів навчального процесу та його результативності. Однією з причин такого стану є, на нашу думку, відмінності у розумінні педагогічного діагностування різними науковцями. Перша група науковців (Ю.К. Бабанський, В.Г. Беспалько, І.Я. Лернер, М.М. Поташник, Т.І. Шамова) його сприймають як невід'ємну і нероздільну складову єдиного процесу контролювання та оцінювання знань, що здійснюється педагогом, друга (К. Інгенкамп, І. Підласий) – вважають, що діагностика більш широке поняття і тому відповідно до її змісту включають і контролювання, і оцінювання, і корекцію знань учнів (виключно з боку вчителя (викладача) або ж інших експертів, третя (О.І. Божович, З.І. Калмикова та ін.)

– вважають необхідним, з одного боку, чітко розмежувати функції оцінювання, самооцінювання та, з іншого – діагностування (вони діагностування ставлять на чільне місце і розглядають як провідний чинник самооцінювання, оцінювання й корегування, які необхідно проводити й проводитись обов'язково і студентами (учнями), і викладачем (вчителем) [11, с. 148-149]. Вважаємо другий підхід більш виваженим і методологічно обґрунтованим. У своїх дослідженнях дотримуємося цієї точки зору.

Г.С. Цехмістрова та Н.А. Фоменко слушно підкреслюють, що педагогічне діагностування як аналітико-оцінна діяльність педагога здатне надати йому інформацію, яка необхідна для прийняття управлінських рішень для забезпечення розвитку педагогічного процесу в навчальному закладі. Але це можливо лише в тому випадку, коли він володіє сучасним технологічним інструментарієм і надійною методикою, здатними гарантувати якість і своєчасність отриманої об'єктивної інформації [20].

Сутність педагогічної діагностики полягає, на думку О.І. Кочетова, у з'ясуванні результативності

навчально-виховного процесу в школі на основі змін у рівні вихованості та освіченості учнів, а також зростанні педагогічної майстерності вчителів. Сутність педагогічної діагностики визначає її предмет: кого виховувати у відповідності з поставленими завданнями виховання / об'єкт виховання, критерії вихованості /, за яких умов / виховна ситуація /, хто і що при цьому має робити / визначення функцій /, якими засобами, шляхами, методами виховувати / діяльність суб'єктів виховання /.

Основні об'єкти педагогічного діагностування, на його думку, такі: вихованість і освіченість особистості, сформованість її інтегрованих якостей; поведінка і діяльність вихованців; різноманітність впливу зовніш-

нього середовища; можливості та особливості сімейного, загальношкільного і класного колективів, їх педагогічна характеристика; зміст і ефективність педагогічної діяльності [10].

Таким чином, сучасний педагог має володіти засобами педагогічного діагностування, постійно розвиватися в процесі професійної діяльності, мати сформовану систему професійних діагностувальних знань, умінь, навичок і здатностей, що складають когнітивний і діяльнісний компоненти його діагностувальної компетентності. Нами з'ясовано, що формування і розвиток діагностувальної компетентності випускників ВВНЗ має відбуватися на засадах «суб'єктно-діяльнісного підходу» [26] з урахуванням специфіки виду та роду військ, посади, яку обіймає конкретний військовослужбовець. Провідні методологічні положення суб'єктно-діяльнісного підходу представлені в наукових роботах С.Л. Рубінштейна, К.О. Абульханової-Славської, А.В. Брушлинського, І.А. Зязюна, В.А. Петровського, В.О. Татенка, В.В. Ягупова та ін. Почуття професійної суб'єктності – це переконання, що військовослужбовець є суб'єктом взаємин із військово-професійним та іншими сферами соціального середовища в українському суспільстві та відчуває й сприймає самого себе суб'єктом військово- професійної діяльності [25].

Діагностувальна компетентність майбутніх фахівців характеризується, на думку науковців, рівнем сформованості професійно необхідних знань, вмінь і навичок, загальною культурою педагога (моральною, естетичною, духовною тощо); професійно-педагогічною компетентністю (фаховою, методичною, психологічною, дослідницькою, творчою, фізичною); загально-професійною майстерністю, вміння та здібності (пізнавальні, комунікативні, організаційні); педагогічною технікою, готовністю до інноваційної діяльності та самовдосконалення [25]. Але дослідник не розуміє відмінності між поняттями «діагностувальна компетентність», «професійно-педагогічна компетентність» і «загально-професійною майстерністю», оскільки перше поняття є компонентом другого поняття, а третє поняття є найвищим проявом другого.

Діагностувальна компетентність забезпечує, на думку науковців, успішну діагностувальну діяльність, що представляє свідому цілеспрямовану активність, спрямовану на виявлення стану, рівнів розвиненості та змін суб'єктів педагогічного процесу з метою прогнозування навченості та вихованості учня і колективу, розроблення стратегії і добору необхідних методів і засобів організації педагогічного процесу, зростання педагогічної майстерності вчителя [15, с. 12]. Її сформованість вкрай необхідна, оскільки діагностувальна діяльність реалізує суттєві функції – інформаційну, оцінну, контрольну-регулятивну, розвивальну, виховну та навчальну, що забезпечують її об'єктивність.

Процес формування діагностувальних умінь у педагогів має охоплювати, на думку М.А. Єрофеевої, такі аспекти: формування знань у галузі теорії педагогічної діагностики; засвоєння знань технології проведення діагностичного дослідження; вироблення практичних дій [7, с. 45]

На їх основі формуються такі діагностувальні вміння педагога: цілепокладальні діагностувальні

вміння: враховувати індивідуально-психічні особливості кожного військовослужбовця при постановці завдань діагностування;

організаторські діагностувальні – планувати дослідження, залучати в процесі діагностування всіх суб'єктів роботи методичними матеріалами (програмами, методиками, бланками, формами фіксації тощо); регулювати та координувати процес дослідження;

практико-діагностувальні – спостерігати педагогічні факти, явища, процеси, проводити усні та письмові опитування, анкетування; обирати діагностувальні методи та методики; інтерпретувати одержані дані точно, повно, логічно, об'єктивно, послідовно; адаптувати опубліковані в літературі діагностувальні методики; фіксувати інформацію під час діагностування;

оцінно-аналітичні діагностувальні – виокремлювати суттєві ознаки із загальної картини досліджуваного процесу; визначати подібність і відмінність подібних явищ; групувати факти, властивості, явища за однією із ознак; класифікувати й узагальнювати результат первинних спостережень; обробляти інформацію [7, с. 47].

Отже, з огляду на мету освітнього процесу в ВВНЗ і досвід інших країн, сучасні вимоги розвитку військової теорії та практики затребуваним стає такий компонент як діагностувальна компетентність офіцера як педагога та її формування. Водночас поява нових способів, засобів збройної боротьби в зоні ООС, у тому числі й гібридних, і виконання стратегічних завдань ЗС України – усе це потребує підвищених вимог до підготовки офіцерів – майбутніх фахівців фізичної підготовки і спорту у ВВНЗ. Водночас для діагностування фізичних якостей і здатностей майбутніх фахівців фізичної підготовки і спорту у ВВНЗ необхідно мати сукупність відповідних критеріїв, які мають враховувати посадове призначення і вимоги посади до конкретного військовослужбовця [25]. Наприклад, В.В. Ягупов провідними якостями майбутніх фахівців фізичної підготовки і спорту вважає такі: свідома спрямованість на військово-професійну діяльність шляхом виконання конкретних посадових компетенцій у певному професійному середовищі; ступінь сформованості психічних властивостей та якостей конкретного військового фахівця; сформованість професійної свідомості та самосвідомості, системи індивідуальних цінностей військово-професійної діяльності; свідомо цілеспрямована саморегуляція та самодетермінація поведінки й діяльності в певному військово-професійному середовищі; готовність і здатність бути усвідомленим і повністю відповідальним за результати і наслідки своїх дій, вчинків, поведінки, діяльності в межах виконання своїх посадових компетенцій; професійна суб'єктність, тобто професійна підготовленість, суб'єктна готовність і фахова здатність бути суб'єктом військово-професійної діяльності в військово-професійному середовищі [25, с. 23]. Відповідно ці якості також мають бути предметом діагностування.

Разом із тим, проведений теоретичний аналіз та узагальнення результатів наукових досліджень свідчить, що проблема діагностування у педагогічному процесі різних закладів освіти, у тому числі й в системі військової освіти, проблема розуміння діагностувальної компетентності педагогів та її формування в системі

професійної освіти залишається актуальною в педагогічній теорії та методології. До нині не втратили актуальності слова К. Інгенкампа, який не без підстав відзначав незавершеність наукових концепцій педагогічного діагностування і необхідність подальших теоретичних та експериментальних пошуків змісту, методів і специфіки діагностики як суто педагогічного явища [7, с. 10-16]. Зокрема, розв'язання проблеми педагогічного діагностування на основі використання суб'єктно-діяльнісного та контекстного підходів до розуміння діагностувальної компетентності майбутніх педагогів відкриває нові можливості і перспективи для системного їх пізнання та розвитку.

Висновки.

1. З'ясовано, що діагностувальна компетентність та її формування в майбутніх фахівців, зокрема, педагогів є актуальною педагогічною проблемою. Вона є обов'язковим компонентом їх професійної компетентності. Універсальним комплексним предметом педагогічної діагностики є результативний компонент педагогічного процесу в закладі освіти, окремим предметом такого діагностування являється всі компоненти педагогічного процесу.

Діагностувальна компетентність та її формування в майбутніх офіцерів представляє суттєвий науковий інтерес. З'ясовано, що проблема формування діагностувальної компетентності майбутніх фахівців у процесі професійної підготовки опрацьовано науковцями недостатньо та потребує подальших наукових досліджень.

2. Доведено, що педагогічне діагностування – найбільш широке поняття серед освітніх термінів, що стосуються встановлення результативності та якості функціонування педагогічного процесу в різних закладах освіти та установах. Педагогічна діагностика стосується різних компонентів навчально-виховного процесу: від мети, вивчення особистості індивіда, групи і колективу, навчальної та педагогічної діяльності до системи управління педагогічним процесом.

Мета педагогічного діагностування: розроблення методів всебічного вивчення ознак, симптомів педагогічного процесу та забезпечення валідності, надійності та достовірності їхніх результатів.

Її завдання – розроблення методів розпізнавання стану учнів (або групи) і педагогів шляхом фіксації їх найважливіших (визначальних) параметрів та зіставлення виявлених параметрів із законами і тенденціями педагогіки для прогнозу поведінки досліджуваного предмета, прийняття рішення про вплив на його поведінку та діяльність у запланованому напрямі.

3. Доведено, що методологічну основу педагогічної діагностики складають положення про процес пізнання об'єктивної реальності, системний, комплексний, суб'єктно-діяльнісний і контекстний підходи до її організації, проведення та опрацювання результатів.

4. Обґрунтовано необхідність педагогічної системи формування діагностувальної компетентності майбутніх офіцерів – фахівців фізичної підготовки і спорту у ВВНЗ на провідних ідеях суб'єктно-діяльнісного та контекстного підходів до їх військово-професійної підготовки.

Подальша теоретична та експериментальна діяль-

ність і наукові пошуки у цьому напрямку сприятиме забезпеченню ефективності майбутніх офіцерів до діаг-

ностувальної діяльності в військах як суб'єктів організації фізичної підготовки і спорту в ЗС України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев В. И. Педагогика : учебный курс для творческого саморазвития. Казань: Центр инновационных технологий, 2003. 608 с.
2. Бібік Н. М. Компетенції і компетентність у результатах початкової освіти: Педагогічна та психологічна науки в Україні: зб. наук. праць: в 5 т. Педагогічна думка. Київ, 2012. Т. 3. С. 432.
3. Бондаренко Т. С. Теоретичні і методичні засади моніторингу професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів : автореф. дис. ...доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Українська інженерно-педагогічна академія. Харків, 2021. 41 с.
3. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ, 2005. 1728 с.
4. Гац Г. О. Методика формування діагностичної компетентності майбутніх учителів фізичної культури. Педагогіка. 2010. № 3. С. 18–20. URL: <https://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2010-03/10ggoptt.pdf> (дата звернення: 03.02.2022).
5. Жембровський Сергій, Ягупов Василь. Перспективна система діагностування фізичної підготовленості військовослужбовців Збройних Сил України: теоретико-методологічне обґрунтування. Військова освіта : збірник наукових праць Національного університету оборони України. 2020. № 2 (42). С. 378–392. DOI: <https://doi.org/10.33099/2617-1783/2020-2/378-392>
6. Застело О. В. Розвиток діагностичної компетентності викладачів іноземних мов вищих військових навчальних закладів у системі післядипломної освіти. Дис. канд. пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського. Київ, 2018. 20 с.
7. Ерофеева М. А. Педагогическая диагностика воспитания школьников. Балашов : БГПИ, 2001. 99 с.
8. Ингенкамп, Карлхайнц. Педагогическая диагностика : [Пер. с нем.]. М. : Педагогика, 1991. 238 с.
9. Розвиток системи забезпечення якості вищої освіти в Україні: інформаційно-аналітичний огляд / Укладачі: Добко Т., Золотарьова І., Калашнікова С., Ковтунець В., Курбатов С., Линьова І., Луговий В., Прохор І., Рашкевич Ю., Сікорська І., Таланова Ж., Фініков Т., Шаров С.; за заг. ред. С. Калашнікової та В. Лугового. – Київ : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2015. – 84 с.
10. Кочетов А.И. Педагогическая диагностика в школе. Мн. : Народная асвета, 1987. 233 с.
11. Лазарев М. О. Педагогічна творчість: навч. посіб. для студентів, магістрів, аспірантів пед. ун-ту: 2-е видання, доповнене і перероблене. Суми: ФОП «Цьома С.П.», 2016. 294 с.
12. Маркова А. К. Психология труда учителя. Москва: Провсвещение, 2011. 192 с.
13. Мартиненко С.М. Формування діагностичних компетенцій у майбутніх учителів початкової школи: Педагогічні та історичні науки. 2012. Вип. 103. С. 155–161. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzped_2012_103_24.
14. Мартиненко С. М. Діагностичні методики як засіб перевірки готовності майбутнього вчителя до творчої професійно-педагогічної діяльності : теорія і практика. Київ, 2011. С. 258–295.
15. Мельник О.М. Підготовка майбутнього учителя початкових класів до діагностичної діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Запоріжжя, 2002. 24 с.
16. Підласий І.П. Діагностика та експертиза педагогічних проектів : навч. посіб. К.: Україна, 1998. 343 с.
17. Старченко К. М., Васильєва Г. В. Педагогічна діагностика професійної компетентності педагогічних працівників. Післядипломна освіта в Україні. 2005. № 1. С.52–57.
18. Сущенко Л. П. Професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту: монографія. Запоріжжя : ЗДУ, 2003. 442 с.
19. Фізичне виховання. Проблеми та перспективи: монографія ; за заг. Ред. проф. Г. П. Грибана. Житомир. : Рута, 2020. 384 с.
20. Цехмістрова Г. С., Фоменко Н. А. Управління в освіті та педагогічна діагностика. К. : Слово, 2005. 280 с.
21. Ягупов В. В. Становление понятийно-терминологического аппарата компетентностного подхода к профессиональному образованию. Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН. 2013. № 6. С. 26–33.
22. Ягупов В. В. Педагогіка : навчальний посібник. Київ : Либідь, 2002. 560 с.
23. Ягупов В.В., Фурс О. Й. Особливості діагностування психічної саморегуляції у майбутніх фахівців екстремальних видів діяльності. Економічна психологія. 2018. № 1(12). С. 116–123.
24. Ягупов В. В. Методологічні основи компетентнісного підходу до професійної підготовки офіцерів запасу. Проблеми освіти. 2019. №92. С. 239–245.
25. Ягупов В. В. Професійний розвиток особистості фахівця: поняття, зміст та особливості. Наукові записки НАУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. 2015. Т. 175. С. 22–28. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMApp_2015_175_4.
26. Ягупов В. В. Суб'єктно-діяльнісний підхід як ефективна методологічна основа формування готовності військового керівника до управлінської діяльності. Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : [зб. наук. пр. / за ред. Л.Л. Товажнянського та О.Г. Романовського]. 2008. Вип. 17 (21). С. 101–111.
27. Franz E. Weinert Definition and Selection of Competencies. Concepts of Competence. Max Planck Institute for Psychological Research, Munich, Germany, April 1999. 198 с.
28. Mc Clelland D. C. Testing for competence rather than for intelligence : American Psychologist. 1973. № 28. С. 1–14. DOI: 10.1037/h0034092
29. White R. W. Motivation reconsidered the concept of competence. Psychological review. 1959. № 66. С. 297–333.

REFERENCES

1. Andreev V. I. Pedagogy: a training course for creative self-development. Kazan: Center for Innovative Technologies, 2003. 608 с.
2. Bibik N. M. Competence and competence in the results of primary education: Pedagogical and psychological science in Ukraine: collection of scientific works: in 5 vol. Pedagogical thought. Kiev, 2012. Т. 3. С. 432.
3. Bondarenko T.S. Theoretical and methodological bases of monitoring professional competence of future engineers-teachers: autoref. dissertation. ...Doctor of Pedagogical Sciences on specialty 13.00.04 - Theory and Methodology of Professional Education / Ukrainian Engineering and Pedagogical Academy. Kharkiv, 2021. 41с.
3. Busel V. T. Big Explanatory Dictionary of the Modern Ukrainian Language. Kiev, 2005. 1728 с.
4. Gats G.O. Methodology of formation of diagnostic competence of future teachers of physical culture. Pedagogy. 2010. № 3. С. 18–20. URL: <https://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2010-03/10ggoptt.pdf> (date of reference: 03.02.2022).

5. Zhebrowskyi Sergey, Yagupov Vasilii. Perspective system of diagnosing physical fitness of servicemen of the Armed Forces of Ukraine: theoretical and methodological justification. Military Education: Collection of Scientific Works of the National University of Defense of Ukraine. 2020. №2(42). C. 378-392. DOI: <https://doi.org/10.33099/2617-1783/2020-2/378-392>
6. Zastelo O. V. Development of Diagnostic Competence of Teachers of Foreign Languages of Higher Military Educational Institutions in the System of Postgraduate Education. Dissertation of candidate of pedagogical sciences : 13.00.04 - theory and methodology of professional education / Ivan Chernyakhovsky National University of Defense of Ukraine. Kiev, 2018. 20 c.
7. Erofeeva M. A. Pedagogical diagnostics of education of schoolchildren. Balashov: BSPI, 2001. 99 c.
8. Ingenkamp, Karlheinz. Pedagogicheskaya diagnostika: [Translated from German]. M.: Pedagogica, 1991. 238 c.
9. Development of Quality Assurance System in Higher Education in Ukraine: Information and Analytical Review / Compiled by: Dobko T., Zolotareva I., Kalashnikova S., Kovtunets V., Kurbatov S., Lineva I., Lugovoi V., Prokhor I., Rashkevich Y., Sikorskaya I., Talanova J., Finikov T., Sharov S.; ed. Ed. by S. Kalashnikova and V. Lugova. - Kyiv: SE "NPC "Priorities", 2015. - 84 c.
10. Kochetov A.I. Pedagogical diagnostics in school. : Narodnoe enlightenment, 1987. 233 c.
11. Lazarev M. O. Pedagogical creativity: textbook. for students, masters, post-graduates of ped. uni: 2nd edition, supplemented and revised. Amounts: FLP This S.P., 2016. 294 c.
12. Markova A.K. Psychology of teacher's work. Moscow: Prosveshcheniye, 2011. 192 c.
13. Martynenko S.M. Formation of diagnostic competencies in future teachers of elementary school: Pedagogical and Historical Sciences. 2012. Vyp. 103. C. 155-161. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzped_2012_103_24.
14. Martynenko S.M. Diagnostic methods as a means of checking the readiness of the future teacher for creative professional and pedagogical activity: theory and practice. Kiev, 2011. C. 258-295.
15. Melnik O. M. Preparation of the future elementary school teacher for diagnostic activity: Ph. Candidate of pedagogical sciences: 13.00.04. Zaporozhye, 2002. 24 c.
16. Podlasiy I. P. Diagnostics and expertise of pedagogical projects: Textbook. K.: Ukraine, 1998. 343 c.
17. Starchenko K.M., Vasilieva G.V. Pedagogical diagnostics of professional competence of pedagogical workers. Post-diploma education in Ukraine. 2005. № 1. C.52-57.
18. Sushchenko L.P. Professional training of future specialists in physical education and sport: Monograph. Zaporizhia: ZSU, 2003. 442 c.
19. Physical Education. Problems and Prospects: monograph, ed. by Prof. G.P. Griban. Romny. : Ruta, 2020. 384 c.
20. Tsekhmistrova G.S., Fomenko N.A. Management in education and pedagogical diagnostics. K.: Slovo, 2005. 280 c.
21. Yagupov V. V. Becoming a conceptual and terminological apparatus of the competence approach to vocational education. Scientific Bulletin of the Institute of vocational education APN. 2013. №6. C. 26-33.
22. Yagupov V. V. Pedagogy: textbook. Kyiv: Lybid, 2002. 560 c.
23. Yagupov V. V., Furs O. J. Peculiarities of diagnosing mental self-regulation in future specialists of extreme types of activity. Economic psychology. 2018. №1(12). C. 116-123.
24. Yagupov V.V. Methodological bases of the competence approach to the professional training of reserve officers. Problems in Education. 2019. №92. C. 239-245.
25. Yagupov V. V. Professional development of the specialist's personality: concept, content and features. Scientific notes of NaUKMA. Pedagogical, psychological sciences and social work. 2015. Vol. one hundred and seventy-fifth P. 22-28. Access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMApp_2015_175_4.
26. Yagupov V.V. The subject-activity approach as an effective methodological basis for forming a military leader's readiness for managerial activity. Problems and Prospects of Forming the National Humanitarian- Technical Elite: [collection of scientific papers / edited by L.L. Tovazhnyanskiy and O.G. Romanovski]. 2008. Vyp. 17 (21). C. 101-111.

Diagnostic competence and its formation in future specialists in pedagogical theory

V. V. Yagupov, E. N. Kyrychenko

Abstract. The paper reviews and systematizes the results of scientific research into diagnostic competence and its formation in future specialists in pedagogical theory. The essence of the notions "competence", "formation", "pedagogical diagnostics", "diagnostic competence" is analyzed. It was found that purposeful work on the formation of future specialists diagnostic competence is an important component of professional activities of teachers in the system of professional education, including directly in the system of military education.

Keywords: *diagnostic competence, pedagogical diagnostics, future specialist.*